

Бојан Ђорђевић
Универзитета у Београду
Филолошки факултет
nalesko1965@gmail.com

821.163.41.09-31 Пекић Б.
https://doi.org/10.18485/ai_san_o_gradu.2018.ch20

САН СИМЕОНА ГАЗДЕ О БЕОГРАДУ
(ИЛИ ШТА ЈЕ УСНИО ЧЕЛИНГАС ПОРОДИЦЕ
И ФИРМЕ ЊЕГОВАН ДОК СЕ КОЧИЈАО
БЕОГРАДСКИМ УЛИЦАМА У НОЋИ ПРЕДАЈЕ
ГРАДОВА НА ЦВЕТНИ ЧЕТВРТАК
6. АПРИЛИЈА 1867. ГОДИНЕ)

У раду се, испитујући начин на који Пекићев књижевни јунак Симеон Газда у петој књизи *Злајној руна* види у своме сну Београд, указује на однос између наративне и историјске реалности, као и на присуство апокрифне историје као једног од основних обележја Пекићеве наратије.

Кључне речи: Београд, историја, апокрифна историја, фикција, наратија, утопија, дискурс.

Сан о граду или град у сну? Шта је од тога двога примереније да детектује представу „будушћег“, двадесетовековног Београда, коју о њему средином деветнаестог столећа, у ноћи после знамените предаје градова, има Симеон Газда? И колико је тај сан Симеона Газде прозиран и јасан, транспарентан и очигледан, а колико у себи крије ону „невидљивост“ до које се може допрети тек имајући у виду референцијалне исказе који онда, последично, објашњавају главни наративни ток (Récanati 1979: 84-87; Danto 1981: 157-158). Овим пи-

тањима нужно следују и друга. Ако сан Симеона Газде прихватимо као утопијску слику нестварног, али у будућности потенцијално *осиваривој* Београда, колико ће нам то помоћи да град као топос разумемо као реалему како у микросвету једног насељеног места (што је град по дефиницији), тако и у макросвету историјског трајања које, запремајући у себи Балкан и његове народе, утиче и на град – у овом случају Београд?

Сан Симеона Газде одвија се у једној историјској реалеми – тренутку када је на Цвети 1867. године кнез Михаило Обреновић примио симболично од Турака кључеве преосталих српских градова у којима су они још увек имали своје војне посаде. Овај догађај је, дакле, *истинији* не само са аспекта Пекићеве наратије, већ и са аспекта реалног времена. Последична свест српских трговаца, велепоседника и газда да ново политичко стање нуди нове могућности за просперитетну трговину и привреду такође је историјска чињеница, колико год и наративна реалема исказана у брижним мислима Симеона Газде:

Све, од књаза до последње фукаре, памет погубило, за сутра не пита, рипа и пева, само ја упрегао памет у разна питања па с њима кроз будућност касам. Рачуне изводим. Пројектирам. Бриге симеонске бринем. Хоће ли се Србија снајде у незафисност, хоће ли се Фирма снајде у таква Србија? (Пекић 2013: 58)

Дакле, на основном нивоу приповедања, историјске реалеме у потпуности кореспондирају са наративним. Али, читаоцу који у свести има контекст *Злајној руна* у целини, јасно је да то не одговара Пекићевеј концепцији романа, као ни његовој филозофији приповедања. Својим романом Пекић је, заправо, настојао

да пружи тзв. апокрифну историју, што је одлика његовог приповедања и у другим прозним остварењима, попут романа *Како ујокојийи вамѿира* и *Аѿиланѿида*, а нарочито у књизи новела *Нови Јерусалим* (Ђорђевић 2000: 341-354). Томе, заправо, служи и Симеоново сновиђење о будућем Београду, које судбину овога града и у реалном (историјском) и у фикционалном (наративном) контексту оспољује као могућу, под извесним условима оствариву, а из приповедачеве тачке гледишта (а у овом случају *књижевни јунак* Симеон из 1867. године јесте и *ѿриѿоведач* Симеон из 1941. године) и пожељну. Примарна онтологија која нам је позната из историјског контекста, а која подразумева да ће се (из свести Симеона Газде, наравно, ради се о футуристичкој пројекцији) Београд, слободан и престони град, неминовно развијати и напредовати, нужно омогућава секундарну онтологију у којој било какав утопијски сан о будућем мегалополису неће бити у колизији са историјским реалемама, јер „онтолошко и историјско нужно кореспондирају“ (Pavel 1981: 171). Због тога сан Симеона Газде не можемо сместити у дискурс фантастичног. Он је реалан како у времену приповедања (1867. година), тако и у пројектованом времену (1967. година), али и у времену *из коѿа се ѿриѿоведање оѿѿва-рује*, тј. у тзв. ауторском времену (1981. година, као година објављивања пете књиге *Злаѿноѿ руна*). У том смислу, један део онога што у сну о Београду кроз сто година од времена наратије види Симеон Газда, заиста припада историјској реалности. Могуће је и у времену у коме сања Симеон (јер је он већ видео сличне велике градове деветнаестог века, попут Беча), али и у времену у које је Београд у његовом сну премештен, јер читалац већ живи у том, или сличном, граду. Уосталом, не сме се заборавити да Симеон Газда свој сан прича „ут-

варном суду“ на Божић 1941. године, тако да је нешто од онога што је давне 1867. године уснио већ остварено и у времену нарације, како и сам подсећа своје „судије“: „Ако сте видели палату ’Албанију’, знаћете на шта мислим“ (Рекіћ 2013: 117). Наиме, у тренутку кад се Симеон обраћа „утварном суду“, с почетка 1941. године, палата „Албанија“ је већ подигнута. Стога је, дакле, не само са наративне, већ и са историјске тачке гледишта, слика Београда у том делу Симеоновог сна изразито реална, а никако утопијска:

Понеку омању кућу и препознајем. Али је све остало – друкчије. Саобразно бечким и пештанским формама. На све стране неботичне палате. Банке, кумпаније, шпитаљи, министарства, лицеји, академије. Куће од по десетак и више бојева. Све један на други... Чудо божје од зиданих грађевина. Као да су их највештији цинцарски маестроси дизали. Аузлови сијају као мађионичарски биљури. Робе свакојаке, памет човеку да пресахне. А џомби нигде. Све художествено равно, асфалтно. Свуда зуји транспорт, једва се кроз њега продевам... Код штекова Сава премошћена. Мостови као онај што га између Будима и Пеште, на дар граду, подигао Томанијин деда, стари барун Сина. А преко, наш бежанијски Землин... За не препознати колико израстао. А и света се силно намножило... (Рекіћ 2013: 116-117)

Међутим, када Симеон пређе на приповедање о Фирми у таквом, модерном и просперитетном Београду, приповедачка фикција разилази се са историјском фикцијом, и Београд у сновиђењу Симеона Газде више неће бити историјска реалема, већ град из тзв. апокрифне историје – пројекција Града како га схвата трезвени трговачки ум једнога газде! Ова Симеонова визија се према тзв. реалној историји односи на два начина по-

зната у теорији нарације (Mekhejl 1996: 115). С једне стране *дойуњује* историју (величанственог Београда, наиме, нема без Фирме (и свих других фирми), а Фирме не може бити без таквог Београда и Србије); с друге стране – нарочито у судару са Симеоновим „судијама“ као носиоцима традиционалистичког и ретроградног вредносног система – историју *замењује*, рушећи слику о неминовном историјском трансцендентирању, што је још очитије јер се приповеда из временске тачке (Божић 1941. године) у којој је Београд само три месеца удаљен од ратног разарања узрокованог немачким бомбардовањем: „Како вам магновено акције стоје, једва ћете, бојим се, и овакав Београд сачувати, а немоли неки величајнији подићи“ (Pekić 2013: 127).

Апокрифна историја Београда, па и целе државе, коју својим сновиђењем постварује Симеон Газда, заснива се превасходно на једној историјској фикцији која је културно утемељена и уобличена. То је скуп светоназора који се, у сну Симеона Газде и у његовој нарацији која се одвија седамдесет пет година доцније (тако да читалац поседује подразумевано знање о двоструком контексту),¹ антиномично постављају у односу на традиционалистички и окамењени митски светоназор који је доминантан у српском јавном мњењу. У том смислу, визија Симеона Газде не припада ни свету тзв. историјске фантазије, ни антиутопијском дискурсу. Она је, једноставно, један апокрифни дијахронијски правац којим се историја Београда и српског народа могла кретати а није. Наравно да се у том случају можемо запитати и да ли је могуће уопште реконструи-

---

1 Године 1867, са предајом градова, почиње да се остварује Гаршаниново начертаније које ће довести до стварања велике, уједињене државе. Године 1941. та држава, изнутра већ ослабљена и расклиманих темеља, приближава се своме распаду.

сати семантику историчности, и да ли, и у којој мери, можемо уопште говорити о могућем разумевању прошлости, пошто и то наше разумевање зависи од актуелног (синхронијског) тренутка и актуелног историјског контекста (Hirsch Jr. 1972: 245-261). На тај начин, и апокрифна историја указује се не као обично фабулирање о томе што је могло бити а није, већ – и у томе је њен афирмативни потенцијал – о ономе што није било, али би једном, у будућности, могло бити!

тој пројекцији Београд не постоји. Односно, постоји град, али не у политичком смислу, као што ни државе нема у том смислу. Јер, Симеон Газда у свом сну само једно не види – не види своју Фирму. Но, првобитан страх да је то зато што је Фирма пропала показује се неоснованим. Фирма се, наиме, не може видети, јер је толико велика да се не може сагледати. Но, да ли не може? Да ли је у питању само парадокс „да се нешто што све веће и веће постаје, све мање и мање уочава?“ (Рекіћ 2013: 119). Не. Симеон Газда схвата, и то предочава утварном српском суду, да је Фирму већ видео у сну. Београд је Фирма! Цела држава је Фирма! Економско начело тријумфовало је над митотворним. У Симеоновом сну, године 1967. неће бити Београда, ни државе. Сан о Граду трансформисао се у сан о Фирми:

Никакве државе у то доба, године 1967, неће ни бити. Само Фирма. Распрострањењем и разгрануњем полова Фирма се са државом појединачила... Будући да је Фирма све суштствене опште послове већ и по своме устројству самостално обављала, држава је једноставно – одумрла. Као матор, рабатан коњ који више долапу не служи. (Рекіћ 2013: 120)

Тако се у Симеоновом сну сасвим первертира један други сан о одумирању државе – онај комуни-

стички. И не само то. Док се комунистички сан о оду-мирању државе указао као утопијски пројекат, дакле немогућ и – у својој коначници – заправо дистопијски, дотле је Симеонов сан историјски утемељен. То што он, додуше, припада апокрифној историји, не мења ништа. Под другим условима, у другим околностима, и са другом националном свешћу, апокрифна историја може постати реална. У тој паралелној реалности српска држава биће низ канцеларија у симеонској Фирми, а националну политику водиће комерцијално одељење јер, „кромје комерцијалне, другу политику добра Фирма и не може практицирати“ (Пекић 2013: 122). Спољна политика свешће се на трговачке контакте и уговоре, а војници ће бити послати у руднике и на њиве. Владар ће бити само почасни члан управног одбора Фирме. Ипак, делимичан утопијски карактер овом Симеоновом сну даје свест о основној сметњи „сјајном плану“. Као и у свим идеолошким пројекцијама и утопијама, оно што смета јесу – људи:

Најопаснију опструкцију свакој бољој идеји чине управо људи. Великим државницима је одувек било јасно да би све на свету текло знатно брже, сигурније и глаткије да нема људи. (Пекић 2013: 123)

Уместо људи, постојаће само Фирмини службеници, а то ће бити сви – и они који продају, и они који купују; и они који производе, и они који троше. А то су сви, и све одједном:

Они што продају били би намштеници, јер дистрибуирају Фирмину робу. А пошто, да би живели, и куповати морају, истодобно би били и консументи. Они што купују били би, разуме се, самим тим консументи, али и намштеници Фирме, јер би чином

куповања основним интересима Фирме – убирању профита – служили. Тако би отпале све социјалне и класне разлике које доводе до народних претумбација и револуција. (Pekić 2013: 124-125)

Ако игде, у овом сегменту наравије можемо уочити ауторски *илас*, ону фину Пекићеву иронију на рачун идеолошких пројекција којих не може, бар у једном свом делу, бити лишен ни сан једног тако трезвеног, рационалног и прорачунатог капиталистичког грађанина какав је Симеон Газда. Уосталом, Пекић зна, као и Томас Ман, да „*der heutige Humor... kann nur eine Art optimistische und scharfsinnige Ironie sein*“² (Mann 1983: 254). Зато Пекић апокрифној историји у својим делима приступа са иронијским одмаком и становитим опрезом.

Ипак, овај Симеонов сан о Београду који се трансформише у сан о Фирми историчан је и због тога што се одвија у полемичком контексту. Уосталом, читава Симеонова расправа са српским утварним судом, који је у ствари Симеоново фантазмагорично средство агона,³ разасута на неколиким местима у роману *Злајино руно*, није ништа друго него једна историјска пројекција која указује на смер којим је српска политика, српска национална свест и национална филозофија могла (а у Симеоновом виђењу и морала) да се креће, а да не би дошла у ситуацију у којој се налази у тренутку приповедања – почетком 1941. године. Наравно, као и свака иронијска представа, и ова из Симеоновог сна

2 „Данашњи хумор... не може бити ништа друго него једна врста оптимистичке и проицљиве ироније.“ /Наш превод/

3 „Ви сте *моја* установа! Газда Симеон вас је установио! Предстапу сам овом Суду да би се једном и *моја* реч чула. Да бих добио питања за *моје* одговоре.“ (Pekić 2013: 99)

хиперболизована је. Газда схвата да је национална држава неминовност. Уосталом, упркос снажној, метафизичкој и заумној везаности за претке и генос, он је већ одавно помирен с тиме да је Србин, ма колико ту болну чињеницу прихватао са иронијом:

Наравно да сум Србин! Свакојако нисам Туњуз! И немам шта ја да се „већ једном“ здружујем с мисао да је то сад мој национ, да они више нису проклети славјански хондрокефалости, него моја браћа, аделфи... Јесум, здружио сум се ја већ поодавно с том јебеном ситуацијом. Да нисум, био бих сад Австријанац. Да ме Бог види! (Рекіć 2013: 51)

Но, као што у једној другој прилици вели да се „венчао за Србе, а не за све њихове глупости“, тако и у овом сну Симеон Газда продукује алтернативу ономе што назива „косовско-буздованском“ етиком која доминира српским менталитетом, па и српском политиком и историјом. Њој он, чак и у сну о Београду, супротставља економско-трговачку прагматичну етику, по којој се политика води „курвинским, подземним начином“, на здравим економским темељима и здраворазумским средствима. Оно што је трагично у том контексту јесте чињеница да је цела српска историја заправо апокрифна – да Срби праву историју нису ни покушали да обликују, па је нису ни одживели. Као што су своје национално биће, за разлику од других народа, засновали на једном *йоразу*, тако су и своје историјско народносно начело засновали на фантазми. Апокрифну историју су узели здраво за готово као реалему и тако – парадоксално – Симеонов сан учинили и реалнијим и историчнијим! Овај симеонски наратив, дакле, почива на оштро супротстављеним националним светоназорима. Ради се о два различита субуниверзума, иако их

твори исти чинилац – српски народ. Дакле, онтологију српског националног дискурса не насељавају „разне врсте бића“ (Mekhejl 1996: 113), као у фантастично конструисаној стварности, већ се заправо два онтолошка нивоа не могу стопити у један конструкт који би у себе запрерио и митски (херојски) и реални (економски) конструкт. И самоме Симеону Газди је јасно да тек у том складу лежи могућност да његов сан о Београду постане историјска реалема. То је јасно и аутору – самоме Пекићу – који пише управо из времена о коме сања Симеон, из спознаје о неостварености Симеоновог сна, и стрепње да се тај сан неће остварити ни 2067. године, и да ће Београд остати „оно што је данас: пуки географско-статистички појам који је изгубио своју историјску душу“ (Pekić 2013: 170).

Извори

Pekić, Borislav. *Zlatno runo V*. Beograd: Laguna, 2013. Штампано.

Литература

- Danto, Arthur. *The Transfiguration of the Commonplace: A Philosophy of Art*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1981. Штампано.
- Ђорђевић, Бојан. „Диснаративност и онтологија приче“. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*, XLVIII, 2-3 (2000): 341-354. Штампано.
- Mann, Thomas. *Aufsätze, Reden, Essays I*. Berlin: Weimar: Aufbau-Verlag, 1983. Штампано.
- Mekhejl, Brajen. „Postmoderna proza“. *Reč*, 28 (1996): 105-119. Штампано.
- Pavel, Thomas. „Ontological issues in poetics: speech acts and fictional words“. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, XL, 2 (1981): 167-178. Штампано.

Récanati, François. *La transparence et l' énonciation pour introduire à la pragmatique*. Paris: Édition du Seuil, 1979.

Штампано.

Hirsch Jr., Eric Donald. „Three Dimensions of Hermeneutics“. *New Literary History*, 3 (1972): 245-261. Штампано.

Бојан Ђорђевић

САН СИМЕОНА ГАЗДЕ О БЕОГРАДУ

Резиме

Сан Симеона Газде у петој књизи Пекићевог романа *Злајно руно* одвија се у једној историјској реалми – тренутку када је на Цвети 1867. године кнез Михаило Обреновић примио симболично од Турака кључеве преосталих српских градова у којима су они још увек имали своје војне посаде. Овај догађај је, дакле, *истинији* не само са аспекта Пекићеве нарације, већ и са аспекта реалног времена. Својим романом Пекић је, заправо, настојао да пружи тзв. апокрифну историју, што је одлика његовог приповедања и у другим прозним остварењима. Томе, заправо, служи и Симеоново сновиђење о будућем Београду, које судбину овога града и у реалном (историјском) и у фикционалном (наративном) контексту оспољује као могућу, под извесним условима. Апокрифна историја Београда, па и целе државе, коју својим сновиђењем постварује Симеон Газда, заснива се превасходно на једној историјској фикцији која је културно утемељена и уобличена. оствариву, а из приповедачеве тачке гледишта (а у овом случају *књижевни јунак* Симеон из 1867. године јесте и *приповедач* Симеон из 1941. године) и пожељну. У том смислу, визија Симеона Газде не припада ни свету тзв. историјске фантазије, ни антиутопијском дискурсу. Она је, једноставно, један апокрифни дијахронијски правац којим се историја Београда и српског народа могла кретати а није. Наравно да се у том случају можемо запитати и да ли је могуће уопште реконструисати семантику историчности, и да ли, и у којој мери, можемо уопште говорити о могућем разумевању прошлости, пошто и то наше разумевање зависи од актуелног (синхронијског) тренутка и актуелног историјског контекста.